

PREFAȚĂ

Tema propusă și cercetată de Doina Țâmpău, profesoară de religie, se situează în concordanță cu aspirațiile istoriografiei actuale istorico-religioase pentru o temă ce abordează un segment important din istoria Bisericii românești medievale cu privire la asistența socială religioasă și nu numai. Cercetarea are la bază sursele primare privind actul social filantropic în spațiul românesc, până la începutul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, având la bază documente care reconstituie evenimentele sociale-religioase de întrajutorare și îngrijiri medicale de care populația românească putea beneficia de sprijinul Bisericii și a personalităților cu stare materială din perioada medievală care au fost receptive la crearea de spații pentru îngrijirea bolnavilor și de personal medical.

Cercetarea de față este o abordare istorică-religioasă a instituțiilor de asistență socială, plecând de la “vasiliade” coordonate de Biserică, în general, pentru secolele al XIV-lea – al XIX-lea din Țara Românească și Moldova, perioadă în care instituția religioasă se implică în mod special promovând serviciile sociale pentru cei nevoiași și suferinzi de diferite boli, precum și de cei defavorizați, în general.

Obiectivul central al lucrării este identificarea acestor *așezăminte social-filantropice* și soluționarea, pe cât posibil, a acestor nevoi prin metodele de cele mai multe ori rudimentare folosite în aceste instituții aproape în întregime sub supraveghere religioasă, din lipsă de cadre medicale. Conducerea religioasă, a mers în acest sens pe linia Sfinților Părinți din primele secole creștine, sfătuind pe cei înstăriți la milostenie și zidirea de așezăminte de ocrotire socială, deși posibilitățile economice erau reduse, în comparație cu cele ale Imperiului Bizantin.

Se cunoaște faptul că la români principala instituție de asistență socială la toate nivelurile a fost “bolnița”, iar mai târziu au apărut spitalele, instituții distincte, dar apropiate prin destinația îngrijirii sanitar-sociale a populației. Bolnița a reprezentat de fapt spitalul românesc până la sfârșitul secolului al XVII-lea, iar prin cercetarea de față se realizează aceste obiective privind identificarea acestor așezăminte sociale pe o bază istorică ce stau la temelia misiunii sociale și a teologiei sociale, în general, promovată azi de Biserică în parteneriat cu instituțiile Statului.

Autoarea lucrării, după ce face o succintă argumentare cu privire la asistența socială pe teritoriul Țărilor Române, continuă cu prezentarea stadiului cercetării în domeniu, analizând evoluția și dezvoltarea instituțiilor de ocrotire socială de la întemeierea Mitropoliilor până când

Doina Țimpău

aceste așezăminte trec sub tutela Statului român. Cercetarea pune în lumină o prezentare și descriere detaliată a acestor așezăminte caritabile ținând cont de diversele lucrări în care se prezintă procesul de derulare a acestei misiuni sociale preluate și cercetate și astăzi atât din punct de vedere teologic, cât și laic.

Capitolul I intitulat: *Izvoare și istoriografie* prezintă obiectivele și scopul lucrării, actualitatea temei și stadiul actual al cercetării în domeniu precum și o caracterizare generală a așezămintelor filantropice. Demersul științific în abordarea activității sociale a Bisericii depinde în mare măsură de înțelegerea și folosirea corectă a termenilor și conceptelor cu care se lucrează. Astfel întâlnim noțiuni precum “slujire socială”, “diaconie”, “filantropie”, “caritate”, “asistență socială religioasă sau bisericească ” ori “apostolat social” care se folosesc, uneori acoperind înțelesul aceluiași concept, sau alteleori, arătând tocmai o diferențiere, o nuanțare a noțiunii, în funcție de perspectiva sau contextul istoric la care se raportează.

Capitolul II intitulat: *Filantropia în concepția și practica Bisericii Ortodoxe*, tratează, într-o sinteză de rigoare științifică deosebită, pe baza documentelor și cercetărilor istoricilor și teologilor dimensiunea filantropiei în Biserică care are la bază iubirea față de om care se constată ca un fir roșu de-a lungul istoriei în Europa și Orient, în general și în spațiul carpato-dunărean în special. Asistența socială este veche de când este omul în toate timpurile și societățile, iar actul filantropic în creștinism face parte din slujirea Bisericii în lume unde au fost și există persoane în dificultate fie din cauza sărăciei sau a maladiilor, iar Biserica prin diverse structuri instituționalizate a intervenit și este prezentă și astăzi. Biserica adaugă dimensiunea sacramentală, religioasă. Pornind de la mila creștină și filantropie, biserica de-a lungul istoriei și-a dezvoltat și perfecționat continuu servicii de suport pentru credincioșii ei și nu numai, în funcție și de parametrii economici și sociali ai timpurilor, dar și față de așteptările credincioșilor ei, care participă activ, atât în furnizarea serviciilor, cât și în consumul acestor servicii. Se poate constata că asistența socială bisericească a apărut odată cu primele forme de organizare a vieții religioase creștine. Biserica a dezvoltat servicii de asistență socială în forme empirice de organizare elaborate, în funcție de posibilitățile pe care le avea și în funcție de așteptările credincioșilor pe care îi păstorea. Domnitorii noștri au ctitorit biserici și mănăstiri, le-au înzestrat cu toate cele necesare în vederea desfășurării în cele mai bune condiții a activităților lor liturgice, culturale și sociale.

Slujirea creștină și dragostea față de aproapele a creat un număr mare și diversificat de instituții filantropice, iar mulți istorici, teologi,

medici au avut în preocuparea lor argumentarea sub aspectul relațiilor interumane. În această perioadă (secolele al XIV-lea – al XIX-lea) mila față de cei “defavorizați” este pusă în practică, într-o interdependență cu credința, concretizată în organizarea instituțiilor bisericești de întraajutorare.

Capitolul III, intitulat: *Instituții filantropice din Țara Românească*, prezintă așezămintele sociale, pe o perioadă de 500 de ani, în general: bolnițele, unde călugării bolnavi erau îngrijiți, dar și ospiciile, xenodochiile, orfanotrofiile, caliciile (cele mai vechi organizații constituite sub egida Statului și sub patronajul Bisericii, cu scopul de a distribui celor săraci fonduri provenite din caritatea publică), cu istoriografia specifică fiecăreia (elemente de arhitectură, iconografie, pisanii, ctitori, donatori, restauratori, binefăcători), care erau coordonate de Biserică și uneori sprijinite de domnie, de fapt ele fiind cadrul instituțional din perioada respectivă pentru îngrijirea bolnavilor și a celor în nevoi. Autoarea subliniază că termenul de *bolniță* la noi apare într-un document emis de Cancelaria Țării Românești: “la noi se poate vorbi de bolnițe după venirea în Țara Românească a Sfântului Nicodim de la Tismana”. Pe teritoriul țării noastre cea mai veche bolniță a fost cea de la Schitul Jgheabul, ctitorie a lui Radu Negru sau Negru Vodă (1290-1300).

Bolnița a devenit spitalul tuturor; nu numai al clericilor, ci și al mirenilor nevolnici: bătrâni, văduve ori săraci, această instituție medicală fiind sub tutela Bisericii până în secolul al XVII-lea, când va începe să se emancipeze, reușind acest lucru deplin în secolul al XIX-lea, prin introducerea controlului statului.

Capitolul IV, intitulat *Instituțiile filantropice din Moldova*, pe aceeași linie, precum capitolul III, cercetează structura și sistemul de asistență socială a Mitropoliei Moldovei din secolul al XIV-lea până la domnitorul Alexandru Ioan Cuza, susținut și de domnitorii și alți demnitari creștini care s-au implicat în această misiune socială promovată de Biserică.

În bolnițele mănăstirești din Moldova nu se acorda asistență medicală calificată până în secolul al XIX-lea, nerecunoscându-se nici un călugăr care să studieze medicina, doar în biblioteca generală a lui Paisie la Neamț, au fost găsite copii ale unor cărți de medicină rusești.

În Moldova, situația bolnavilor se prezintă în secolul al XVIII-lea într-un mod asemănător celor din Muntenia. Caracterul medical al bolnavilor se evidențiază prin numeroasele cereri de internare ale laicilor. În special solicitările erau pentru copiii epileptici și pentru bolnavii psihici. Cura medicală ce li se aplica, pe lângă slujbele religioase, consta în

Doina Țîmpău

psihoterapie, ceea ce a dus la o specializare a bolnițelor în acest sens. Astfel de bolnițe au existat la Râșca, Slatina, Horaița, Secu, Agapia, Văratec.

În aceste cinci secole despre care tratează lucrarea de față, Biserica din Țările Române, fiind urmașă a Bisericii apostolice, arată că istoria dragostei față de săraci, de bolnavi și de umili este istoria celor mai înflăcărate străduințe pentru alinarea suferințelor omenești. Opera filantropică și de asistență socială a Bisericii Țărilor Române din perioada acestor cinci secole face parte din “dimensiunea slujirii aproapelui” și constituie unul din aspectele principale ale teologiei sociale, ce s-a implicat profund în cele mai variate aspecte ale vieții poporului, în special pe planul apostolatului social.

Întreaga activitate filantropică a Bisericii Ortodoxe în Principatele Române din această perioadă este împlinită prin împreună lucrare cu Cel mai mare filantrop din istoria universală, Care rămâne prezent în lume și în Biserică – Iisus Hristos, până la sfârșitul veacurilor. El a îndemnat pe toți membrii Bisericii de la domnitori până la cel mai simplu creștin la faptele bune practicate în comuniune, arătând dragoste și jertfă, care dau valoare, armonie, bună înțelegere: “Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, încât să vadă toți faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru cel din ceruri” (Matei, V, 16).

Un aspect demn de apreciat este că structura lucrării este clară, discursul fluent, argumentativ până în cele mai interesante aspecte din domeniul asistenței socio-medicale și filantropice în general, pe baza unor resurse bibliografice relevante și a surselor arhivistice cercetate pentru acest domeniu. Apreciem modul de expunere a documentelor ce redau în amănunt derularea asistenței sociale în aceste așezăminte proprii istoriei ecleziastice și laice din Țările Române cu repercusiunile lor pozitive peste veacuri.

Cum rezultă din constatările de mai sus autoarea folosește cu pricepere mai multe tehnici aflate la îndemâna istoricului, cum ar fi: expunerea cronologică și evenimentțială, metoda statistică și tabelară, metoda demografiei istorice, metoda biografiilor, studiul de caz și analiza surselor, chiar cu editare critică a documentelor.

† Conf. univ. dr. habil. Dorel MAN

CUPRINS

PREFAȚĂ.....	7
ABREVIERI.....	11
GLOSAR.....	13
ARGUMENT.....	17
Stadiul cercetărilor.....	19
IZVOARE ȘI ISTORIOGRAFIE.....	23
Fundamente, expresii și tradiții pentru filantropia Bisericii.....	23
Așezăminte de binefacere – caracterizare generală.....	28
ASISTENȚA SOCIALĂ ÎN CONCEPȚIA ȘI PRACTICA BISERICII ORTODOXE	33
Preliminarii.....	33
Bolnițele în contextul epocii medievale: evoluția și coordonatele filantropiei.....	35
Instituții de asistență socială în Europa și Orient: repere istorice.....	44
INSTITUȚII DE ASISTENȚĂ SOCIALĂ DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ.....	51
Preliminarii.....	51
Bolnița de la Schitul Igheabul 1300.....	53
Bolnița de la Mănăstirea Vodița 1374.....	55
Ospiciul de mizeri și azilul de la Mățăul de Jos 1383.....	59
Bolnița de la Mănăstirea Bistrița din Vâlcea 1507.....	61
Bolnița și xenodochiul de la Simidreni-Flămânzești din Curtea de Argeș 1524.....	65
Bolnița mănăstirii Cozia 1535.....	73
Bolnița bisericii “Dintr-un lemn” 1559.....	77
Breslele calicilor și frăția ciocnilor de la București 1629 /1750.....	83
Ospiciul Sfânta Vineri București 1645.....	86
Bolnița mănăstirii Sadova Dolj 1692.....	87
Bolnița de la Mănăstirea Hurezi 1696.....	91

Bolnița și azilul Brâncoveni 1700 / 1754.....	96
Spitalul și frăția de la Colțea 1704	99
Orfanotrofiioanele “Antim Ivireanul” - 1710 / 1774 / 1798 / 1824	108
Bolnița Mănăstirii Negru Vodă de la Câmpulung Muscel 1718.....	111
Spitalul Pantelimon 1735.....	112
Bolnița de la Polovragi 1736.....	115
Bolnița Episcopiei Râmnicului 1744	120
Spital Obedeanu Craiova 1757	124
Bolnița de la Mănăstirea Țigănești 1776	127
Ospiciul, lazaretul și spitalele de la Mărcuța 1782 / 1843	129
Ospiciul de bolnavi mintali agresivi Sărindar 1786.....	138
Spitalul Gârlași din Buzău 1792.....	139
Spitalul Slatina din Olt 1792.....	140
Azilul din mahalaua ceaușului David din București 1793.....	143
Spitalul Dudești 1795	145
Bolnița de la Căldărușani 1802	148
Spitalul Filantropia 1811	150
Ospiciul Madona Dudu din Craiova 1813.....	157
Spitalul din Târgoviște 1822.....	164
Bolnița din Ostrovul Sfântul Gheorghe din Tulcea 1824.....	164
Spitalele Brâncovenesti 1835 / 1842 / 1858.....	165
Spitalul de nașteri 1839	172
Spitalul din Râmnicu Vâlcea 1840	173
INSTITUȚIILE DE ASISTENȚĂ SOCIALĂ DIN MOLDOVA	179
Preliminarii	179
Bolnița de la Mănăstirea Putna 1480.....	181
Breasla calicilor și a ciocilor din Iași – 1480 /1673.....	194
Bolnița de la Mănăstirea Pătrăuți - 1487	196

Bolnița de la Mănăstirea Secu - 1564.....	200
Ospiciul de la Mănăstirea Golia 1576.....	203
Bolnița de la Mănăstirea Todireni 1597.....	208
Bolnița și spitalul de la Mănăstirea Dragomirna 1602 / 1619.....	211
Bolnița, breasla ciocilor și spitalul de la Suceava 1620/1634/1787 ..	219
Frăția ciocilor din Focșani - 1671	221
Frăția ciocilor de la Mănăstirea Trisvetitele din Iași - 1676.....	222
Lazaretul Schitului Tărăța din Iași - 1721	224
Bolnița, ospiciul și spitalul Sfântul Spiridon din Iași – 1734/1757	226
Bolnița, ospiciul și spitalul de la Mănăstirea Neamț - 1735.....	232
Bolnița, lazaretul și spitalele din Roman - 1753/1788/ 1832/1853 ...	241
Spitalul militar de campanie nemțesc Roman 1788.....	248
Bolnița de la Văratec - 1781	251
Spitalul și lazaretul de la Hlincea - 1808	252
Spitalele din Galați - 1831/1836	254
Spitalul din Bârlad - 1838.....	257
Spitalele și bolnița Sfântului Prooroc Ilie din Focșani – 1838/1847 ...	258
Spitalul din Târgu Neamț - 1847	260
Spitalul din Târgu Ocna - 1851	262
Spitalul și ospiciul de la Mănăstirea Galata din Iași - 1853	267
Spitalul vremelnic de la Galata - 1808.....	273
Spitalul civil și militar din Bacău - 1853	276
Spitalele militare austriece - 1855.....	278
Codul sanitar românesc de asistență spitalicească - 1851.....	279
CONCLUZII.....	281
BIBLIOGRAFIE.....	289
IZVOARE, DOCUMENTE.....	289
DICȚIONARE, ENCICLOPEDII, COMPENDII	293

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ	294
BIBLIOGRAFIE SPECIALĂ	303
A N E X E.....	311
ȚARA ROMÂNEASCĂ.....	311
MOLDOVA.....	327